

Анастасія Бондаренко,

студентка факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

УДК 340.15: 349.2

Історико-теоретичний аспект становлення права громадян на безоплатну медичну допомогу

Право на безоплатну медичну допомогу виникло давно, але правового закріплення не мало. Безоплатна допомога полягала в тому, що у випадку виникнення захворювання, хворий мав можливість отримати лікування на безоплатній основі, тобто, не віддаючи обумовлену суму коштів. Сьогодні медицина розвивається досить швидко, виводять нові штами, інноваційні ліки для лікування найскладніших хвороб та інше. Право на безоплатну медичну допомогу було закріплено на міжнародному рівні (Європейська хартія прав пацієнтів 2002 року) та національному, але суті своєї дане право не змінило: хворий має право звернутись до медичного закладу, а той, у свою чергу, зобов'язаний надати йому лікування на безоплатній основі. Але про все більш докладно.

Досліджуючи історичний аспект виникнення і становлення права на безоплатну медичну допомогу на території України, доцільно виділити п'ять періодів, зокрема: XVII століття, наступний період — це правління

Петра Великого, потім були часи Російської імперії (з середини XVIII до початку XX ст.), радянський період (1917-1991 рр.) і останній з 1991 року і до наших днів.

Ключовими нормативно-правовими актами цього періоду, що присвячені правовому регулюванню медицини, були Статут Військовий 1716 р. і Статут Морський 1720 р., які цілісно врегулювали питання організації медичної діяльності. Статут Військовий, який визначав загальну систему організації армії, важливе місце відвів питанням організації медичної справи, а саме: дві глави висвітлювали функціонування шпиталів і професійну діяльність лікарів та аптекарів. Статут законодавчо закріпив безоплатну систему надання медичної допомоги в армії, за винятком випадків, коли отримання плати за лікування буде правомірним, тобто йдеться про венеричні захворювання і побутові травми, що отримані в позаслужбовий час. Статут Морський регулював питання організації і функціонування Військово-Морсько-

го флоту Російської імперії і значну увагу приділяв організації медичної діяльності.

Основною метою Приказів громадського опікування, які були прийняті у 1781 р., було створення нової системи допомоги бідним та нужденним, котра об'єднала в собі заклади суспільної і медичної допомоги, зокрема народні школи, сиротинці, лікарні, аптеки, будинки для невиліковно хворих і для психічно хворих. Медична допомога у лікарнях "приказної медицини" соціально незахищеним прошаркам надавалась безоплатно, а забезпечені люди лікувались за певну плату.

Виникнення земської медицини безпосередньо пов'язане із земською реформою 1864 року. Імператор Олександр II затвердив "Положення про губернські та повітові земські заклади", у результаті чого з'явилися нові форми місцевого самоврядування - земства. Основним завданням земської медицини було забезпечення рівного доступу до медичної допомоги для всього населення держави, у першу чергу для сільського. Важливими законодавчими новелами земської медицини були:

- "діяльність" у медичному обслуговуванні сільського населення;
- плановість у проведенні заходів медичного забезпечення населення;
- універсальність медичної допомоги, що надається одним земським лікарем;
- поєднання лікувальної і профілактичної спрямованості у діяльності щодо організації охорони здоров'я населення;
- безоплатність надання медичної допомоги.

Церковний устав (к. X ст.) Монаха, який складається з чотирьох розділів, у четвертому містить положення про "церковних людей", до яких належали й лікарі. Лікарі монастирських лікарень розглядалися як прошарок населення держави — "церковні люди", а лікарні відносились до церковних закладів. Свою медич-

ну допомогу "церковні люди" надавали всім, хто її потребував.

У 1917 році були затверджені Декрети про безоплатну передачу лікарняним касам усіх лікувальних закладів на підприємствах. На цей період у Єкатеринославській губернії, як одному із промислових районів півдня України, існувало 135 лікарняних кас, де основні ключові позиції належали працевластцям. Однак загальне охоплення соціальним медичним страхуванням в Україні було надто низьким і не перевершувало 2% від загальної чисельності населення країни.

На території України існували лікарняні каси двох типів: заводські та об'єднані. Діяльність заводських кас було спрямовано на надання безоплатної медичної допомоги робітникам і членам їхніх сімей, на виплату допомоги за встановленими випадками.

Об'єднані лікарняні каси надавали амбулаторну, стаціонарну та невідкладну допомогу, а також забезпечували постійні чергування медичного персоналу. На відміну від заводських лікарняних кас, об'єднані лікарняні каси мали значно більші фінансові можливості для забезпечення виконання покладених на них функцій.

Конституція України від 28.06.1996 у статті 49 закріпила те, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

1. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Цільовий комплексний підхід до вирішення проблем охорони здоров'я в Україні забезпечують відповідні, розроблені та Прийняті Кабінетом Міністрів України, соціально-економічні, медико-санітарні і оздоровчо-профілактичні програми, які фінансуються державою. Місцеві ж програми, що відображають специфічні потреби охорони здоров'я населення,

яке проживає на відповідних територіях, формуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування на кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці.

2. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Ефективність і доступність надання медичних послуг в Україні забезпечується державою шляхом сприяння розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, надання безоплатної медичної допомоги в державних і комунальних установах охорони здоров'я, охоплення населення всіма видами медичних послуг: профілактичними, лікувально-діагностичними, реабілітаційними, протезно-ортопедичними і зубопротезними.

3. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Санітарно-епідеміологічне благополуччя здійснюється шляхом впровадження і забезпечення дотримання санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил та норм, здійснення комплексу спеціальних санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних заходів і організації державного санітарного нагляду.

У Постанові Кабінету Міністрів України № 1138 від 17 вересня 1996 р. «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах» поділено види платних послуг на 3 розділи:

I. Послуги, що надаються згідно з функціональними повноваженнями державними і комунальними закладами охорони здоров'я.

II. Послуги з провадження господарської та/або виробничої діяльності.

III. Послуги, що надаються згідно з функціональними повноваженнями вищими медичними навчальними закладами та науково-дослідними установами.

Кінцевою метою реалізації Концепції розвитку охорони здоров'я населення України № 1313 від 7 грудня 2000 року, є досягнення цілей щодо забезпечення гарантованого рівня надання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у визначеному законодавством обсязі; а метою реформування системи надання стаціонарної та спеціалізованої медичної допомоги є забезпечення на основі багатоканального фінансування функціонування мережі лікувально-профілактичних закладів для надання безоплатної медико-соціальної допомоги хронічним хворим, які потребують тривалого лікування і догляду, інвалідам, людям похилого віку.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2002 року запровадження обов'язкового державного медичного страхування не суперечитиме конституційному припису "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" лише у тому разі, коли платниками обов'язкових страхових платежів (внесків) будуть організації, установи, підприємства, інші господарючі суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, державні фонди. Стягнення платежів з громадян у системі державного медичного страхування не відповідатиме конституційному положенню, а саме статті 49, оскільки буде однією з форм оплати за надання їм допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 «Про затвердження Програми подання гарантованої державою безоплатної медичної допомоги» передбачає перелік видів безоплатної допомоги, які повинні бути надані громадянам України:

1. швидка та невідкладна - на догоспітальному етапі станціями (відділеннями) швидкої медичної допомоги, пунктами невідкладної медичної допомоги у стані, що загрожує життю людини.

2. амбулаторно-поліклінічна.

3. стаціонарна.

4. невідкладна стоматологічна допомога.

5. долікарська медична допомога сільським жителям.

6. санаторно-курортна допомога інвалідам і хворим у спеціалізованих та дитячих санаторіях.

7. утримання дітей у будинках дитини.

8. медико-соціальна експертиза втрати працездатності.

Дана Програма розроблена на підставі базових показників формування витрат на охорону здоров'я в бюджетах усіх рівнів, визначає перелік видів медичної допомоги, які надаються населенню безоплатно, обсяги безоплатної медичної допомоги, нормативи фінансування охорони здоров'я на 1 жителя, які забезпечують подання гарантованих обсягів медичної допомоги.

Нормативно-правова база регулювання відносин, які виникають при реалізації громадянами права на безоплатну медичну допомогу численна, зокрема її складають наступні документи:

1. Конституція України (стаття 49),

2. Постанова Кабінету Міністрів № 1138 від 17.09.1996 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах»,

3. Концепції розвитку охорони здоров'я населення України № 1313 від 7 грудня 2000 року,

4. Постанова кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 «Про затвердження Програми подання гарантованої державою безоплатної медичної допомоги»,

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти».

Список використаних джерел

1. *Стеценко С. Г.* Медичне право України / Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я - К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 507 с.
2. *Конституція України* // Відомості Верховної Ради – 1996 – № 30 – ст. 141.
3. *Основи законодавства України про охорону здоров'я* : Закон України / Відомості Верховної Ради – 1993 – № 4 – ст. 145.
4. *Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах* / Постанова Кабінету Міністрів від 17.09.1996 № 1138 // Урядовий кур'єр . – 1996.
5. *Концепція розвитку охорони здоров'я населення України*: Указ Президента України від 7.12.2000 року № 1313/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 49. – Ч. 1. – С. 2116
6. *Про затвердження Програми подання гарантованої державою безоплатної медичної допомоги* / Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р. N 955 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 28. – С. 73
7. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про інформацію" та Закону України "Про доступ до публічної інформації"* : Закон України від 27.03.2014 № 1170-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 33. – с. 7.

Бондаренко А. Р. Історико-теоретичний аспект становлення права громадян на безоплатну медичну допомогу

Дана стаття окреслює етапи розвитку безоплатної медичної допомоги в Україні, починаючи від формування та закінчуючи сьогоденням. В статті сформовано поняття права на безоплатну медичну допомогу та розкрито основні види медичної допомоги, які надають національні заклади охорони здоров'я.

Ключові слова: право на безоплатну медичну допомогу, охорона здоров'я, державні та комунальні заклади охорони здоров'я

Бондаренко А. Р. Историко-теоретический аспект становления права граждан на бесплатную медицинскую помощь

Данная статья определяет этапы развития бесплатной медицинской помощи в Украине, начиная от формирования и заканчивая сегодняшним днем. В статье сформировано понятие права на бесплатную медицинскую помощь и раскрыты основные виды медицинской помощи, которые оказывают национальными учреждениями здравоохранения.

Ключевые слова: право на бесплатную медицинскую помощь, здравоохранение, государственные и коммунальные учреждения здравоохранения

Bondarenko A. Historical and theoretical aspects of formation of citizens' right to free medical care

This article outlines the stages of development of free health care in Ukraine, from the formation and ending present. This article formed the concept of the right to free medical care and uncovered basic types of care that provide national health care.

Key words: the right to free medical care, health care, state and municipal health care